

УДК 001.82:330.3:[303.101.5-056.26] (477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-3-61

О.І. Павлов, д-р екон. наук, професор

0000-0001-6431-5210

pavlovodessaep@gmail.com

С.М. Дідух, канд. екон. наук, доцент

0000-0003-1534-0975

didukhsm@i.ua

Одеська національна академія харчових технологій

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті сформульовано цільову установку, яка полягає в обґрунтуванні методологічних засад дослідження інклюзивного розвитку України у його різних проявах, зрізах, рівнях та у наданні пропозицій щодо подолання певних прогалин, що проявляються в спотворених уявленнях сутності інклюзії як суспільного феномену.

Для реалізації цілей дослідження використано арсенал міждисциплінарних наукових підходів та методів.

Результати дослідження вирізняються науковою новизною, яка полягає у формуванні системного уявлення про методологічний інструментарій як певного дороговказу на шляху становлення інклюзивного суспільства, заснованому на ідеях соціальної справедливості та добробуту. Сформульовані авторські принципи взаємодії політичних, економічних та соціальних інститутів мають прикладне значення.

Ключові слова: *знання, інклюзивний розвиток, інститути, методи дослідження, методологія, наукові підходи.*

Постановка проблеми. Розвиток науки у її суто теоретичному прояві протягом усієї її історії супроводжується періодичною появою певних дослідницьких парадигм, які не тільки змінюють одна одну а й синхронно співіснують у вигляді прояву однієї з них як домінантної. Так на пам'яті сучасного покоління вітчизняних науковців – процес еволюції концепції сталого розвитку, яка з часом була об'єднана в рамках Стратегії «Європа 2020» з концепціями розумного та інклюзивного розвитку.

Протягом останнього десятиліття серед наукової спільноти України набула популярності саме концепція інклюзивного розвитку, яка еволюціонувала від вчення про економічне зростання та економічний розвиток до певної загальнонаукової доктрини інклюзивного суспільства з її різними науково-галузевими течіями.

Внаслідок бурхливого розвитку нової міждисциплінарної галузі знань відбулося накопичення значного масиву наукової літератури, обсяг якої досяг критичної маси, з огляду на певні диспропорції у її розподілі між працями описового та прикладного характеру та такими, що формують теоретико-методологічну базу науки.

Останніми роками з'явилися фундаментальні праці, які формують теоретичний арсенал знань з різних аспектів та напрямів інклюзивного розвитку, проте на публікації методологічної спрямованості поки що існує певний дефіцит, що негативно позначається на їх науковому рівні.

З огляду на це, приділення підвищеної уваги працям методологічного характеру є нагальною потребою часу й актуальним завданням вітчизняної наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових літературних джерел з досліджуваної проблеми свідчить про переважання серед них публікацій присвячених тим чи іншим галузевим чи просторовим аспектам інклюзивного розвитку, в яких розкриваються його сутність та зміст.

Серед них науковою актуальністю та практичною значущістю вирізняються праці, в яких наведені характеристики інклюзивного суспільства [1], фундаментальних систем, необхідних для його функціонування [2], розкриваються роль політичних інститутів у формуванні інклюзивного суспільного середовища [3], шляхи консолідації українського суспільства щодо досягнення стану його інклюзивності [4–5], обґрунтовуються модель всеосяжного розвитку національної економіки [6], нова парадигма просторового розвитку щодо подолання фрагментарності освоєння його ресурсів [7], напрями інституціональної синхронізації економічних, соціальних, політичних процесів [8], висвітлюються різні аспекти інклюзивного розвитку регіонів [9–10], культурологічна детермінанта в методології визначення рівня інклюзивності [11], відмінність інклюзивного розвитку від інклюзивного зростання [12], визначаються критерії інклюзивного розвитку та інклюзивного зростання [13–15].

Разом з тим практично відсутні публікації, в яких методологія інклюзивного розвитку є предметом спеціального вивчення, що й визначило вибір теми даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Цільовою установкою статті є обґрунтування методологічних засад дослідження інклюзивного розвитку України у його різних проявах, зрізах й рівнях та формулювання пропозицій щодо подолання певних прогалин, що проявляються у наявності спотворених уявлень щодо сутності інклюзії як суспільного феномену.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасні вимоги, що висувуються до наукового рівня економічних досліджень, потребують дотримання при їх здійсненні певних методологічних засад, які складають їх основу та визначають структуру основних положень.

Методологію дослідження можна визначити як систему наукових підходів, способів, принципів та методів пізнання певних подій, явищ, процесів, певне вчення про зв'язки між теоретичними уявленнями та обґрунтованими науковими положеннями про реальний світ.

В цьому сенсі методологія дослідження постає як процес створення нового знання, який включає систему відносин не тільки між об'єктом і суб'єктами пізнання, а також відносини між суб'єктом-творцем знання і його адресатом (наукове співтовариство, широке коло споживачів знання, що не відносяться до нього).

Таке розуміння методології в умовах поширення постмодерністського риторичного дослідницького підходу, згідно з яким наукове знання емпірично існує у вигляді сукупності певних наукових текстів, або дискурсу, є доволі актуальним. Дискурс – це не просто набір текстів, а їх значення. Тому завдання полягає не тільки в з'ясуванні способів передачі та сприйняття наукових текстів, а й в пізнанні авторської мотивації. Таким чином, на перший план виходить адекватність розуміння і осмислення об'єкта наукового пізнання, в якому активну роль відіграють певні ідеали і норми, які є продуктом індивідуальної та колективної свідомості, світогляду дослідника.

Відтак, запропоноване розуміння методології дослідження співзвучне доволі поширеному уявленню щодо сутності методології економіки як галузі знань, яка вирішує об'єктивне (позитивне) та суб'єктивне (нормативне) завдання.

Стосовно інклюзивного розвитку України це положення означає доцільність розмежування ідентифікації цього процесу як уявної

рефлексивної та реальної (практичної) форм його виразу, які одночасно присутні у відповідному дискурсі.

Структура економічного світу (буття) в контексті економічної онтології виглядає як: економічна реальність (сущє першого порядку); економічна дійсність (сущє другого порядку); мистецтво економіки (сущє третього порядку). Відповідно онтологія економічної реальності спирається на засадничі структури, сили, механізми і тенденції, які визначають її зміст і форми прояву в реальній дійсності, економічної дійсності – на економічні ресурси та інститути, а мистецтво економіки – на економічну політику [16, с. 40].

Аналіз інклюзивності розвитку економічної системи в контексті економічної реальності свідчить про те, що вітчизняна економіка за роки незалежності, як зауважує А. Гриценко [17, с. 9], продемонструвала справжнє «економічне диво» у негативному сенсі. В історії ще не було такого випадку, коли б країна, яка входила за рівнем індустріального розвитку в першу десятку країн, через двадцять п'ять років втратила значну частину свого промислового потенціалу, понад третину ВВП, що є одним з найгірших у світі результатів економічної динаміки за цей період, і увійшла в число найбідніших країн Європи, що відіграло ключову роль у фрагментарному характері інклюзивності.

Економічна дійсність визначається наявними економічними ресурсами та інститутами.

Основними ресурсами України є сільськогосподарські землі, значення яких для створення інклюзивного середовища важко переоцінити в умовах їх перетворення на предмет купівлі–продажу. Слід зазначити, що поки власниками 30,5 млн га землі (70 % всіх сільськогосподарських угідь) є близько 7 млн українських громадян [18], для яких вона, в умовах дії з 2001 року мораторію на продаж цієї категорії земель, перетворилася на неліквідний актив. Дотепер значна частина сільськогосподарських земель перебуває в оренді великих агрохолдингових компаній, земельний банк яких перевищує 500 тис. га. В той самий час, 57 % сільськогосподарських виробників обробляють до 100 га землі.

Не до кінця зрозумілою є доля 10,5 млн га державних земель, з яких приблизно 3 млн га останніми роками були передані у власність об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Заборона їх продажу, як і перенесення термінів старту земельного ринку для юридичних осіб з обмеженням у 10 тис. га «в одні руки», на погляд експертів, – в інтересах великого агробізнесу [19].

Недосконалість інституційної системи України має прояв у [20, с. 59–60]:

- неадекватності законодавчої системи, за якої переваги легальності піддаються сумніву;
- високих податках і жорсткому адміністративному регулюванню;
- хабарництві чиновників та корумпованості державного апарату;
- тиску кримінальних угруповань, що примушує мати необліковані доходи для сплати криміналу.

Внаслідок цього відбулася значна поляризація соціальної структури суспільства, переважна більшість її прошарків є бідними з причини їх відчуження від праці та суспільних благ. Найбільша частка маргінальних верств населення припадає на сільську місцевість: відносний рівень бідності тут складає 34%, а 23% сільських домогосподарств отримують дохід нижче прожиткового рівня [21].

Соціально-економічна нерівність має й просторовий вимір, що потребує прийняття відповідних заходів. За результатами досліджень науковців Інституту економіки та прогнозування НАН України для досягнення інклюзивності на рівні сільської та міської територіальних підсистем суспільства необхідно подолати різницю, яка склалася не на користь першої з них: у соціальній (-16,3%) та економічній (-10,5%) сферах [22].

Мистецтво економіки, що проявляється через здійснення економічної політики, перебуває у постійній залежності від політичних уподобань правлячої еліти, а не інтересів суспільства.

Певні переміни у цій сфері діяльності, які пов'язані з переходом на засади інклюзивного розвитку, відкриває реформа децентралізації влади та управління, першим етапом якої стало формування ОТГ та утворення нових районів.

Виходу методології дослідження інклюзивного розвитку країни за межі економічної парадигми слугує певний арсенал загальнонаукових методологічних підходів та методів дослідження феномену інклюзивності.

Так, використання системного підходу передбачає позиціонування інклюзивного розвитку України (системи) як єдиного взаємопов'язаного процесу, що характеризується певною цілісністю на національному, регіональному, місцевому адміністративно-територіальних рівнях, у галузевому та секторальному зрізах, в економічній, соціальній, політичній сферах суспільного життя, який набуває нових ознак та якостей, що не притаманні кожному з елементів цієї системи, узятих окремо.

З позиції системного підходу інклюзивний розвиток країни у просторовому вимірі важко уявити без подолання міжрегіональної неоднорідності, яка визначається за наступними критеріями: розвиток економіки, поточний стан бізнес-середовища, освіти, охорони здоров'я, безпеки і оборони, природного середовища, обсяг соціального капіталу [9, с. 45]. Проте перелічені критерії дають можливість визначити лише міжрегіональну диференціацію, але жодним чином не дають повного уявлення про наявність інклюзії в межах кожного окремого регіону та України в цілому.

Досягненню інклюзії у галузевому та секторальному зрізах слугує модель всеосяжного розвитку національної економіки побудована за показниками економічної ефективності: зростання та розвиток, інклюзивність, спадкоємність і стійкість розвитку, які сформовані такими індикаторами всеосяжного розвитку як освіта та навички, основні послуги й цифрова інфраструктура, корупція та концентрація ренти, доступ до фінансового й кредитного ринків, створення активів та підприємництво, зайнятість і оплата праці, фіскальні платежі. Результатом реалізації цієї моделі розвитку є досягнення оптимального рівня розвитку конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує вирівнювання соціальних і територіальних відмінностей [6, с. 46]. Дійсно, така модель розвитку економічної системи може розглядатися як реальний крок до створення матеріальної бази інклюзивності.

Ще більш далекосяжною в цьому відношенні є багатовимірною «вертикальною» моделлю Ф. Фарінгтона [2], яка містить п'ять фундаментальних систем, необхідних для функціонування інклюзивного суспільства: соціальну, економічну, інституційну, територіальну, символічних відносин.

Взаємодія представлених в цій моделі систем сприяє консолідації (зміцненню) суспільства, тобто зближенню інтересів різних соціальних груп, формуванню єдиних цінностей, а значить – створенню середовища психологічної комфортності.

Актуальність синергетичного підходу, при застосуванні якого виділяються системні компоненти що відрізняються складною взаємодією між собою, важко переоцінити для країн, які знаходяться в стані постійної суспільної трансформації та перманентного реформування.

Реальним підтвердженням дії синергетичного ефекту інклюзії є процес децентралізації влади та управління, наслідком якого стало

формування сільсько-міських агломерацій конвергентно-континуального типу у вигляді об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і нових районів.

Формування вказаних соціально-просторових феноменів, з одного боку, має синергетичний ефект інклюзії, а, з іншого, – демонструє наявність формальних агломераційних ознак у малонаселених районах з незначною часткою сільського населення, що додатково підтверджується наявністю в якості їх центрів малих міст та селищ.

Зазначений процес створює передумови для інклюзивного розвитку ОТГ і районів, оскільки сприяє згуртованості соціуму для створення гідних умов та рівних можливостей щодо всебічного розвитку населення цих соціально-просторових утворень.

Історичний підхід передбачає дослідження відповідних передумов, вивчення досвіду спільно-роздільного функціонування суспільства на попередніх етапах для становлення інклюзивного розвитку сучасної України.

Наразі практично не задіяними є, як Марксова концепція подолання суспільного відчуження (виключення широких верств населення з участі у розширеному відтворенні та користуванні матеріальними та духовними благами), так і практика втілення ідей соціальної справедливості та рівності.

Разом з тим, в зарубіжній літературі приділено увагу виділенню історичних передумов становлення концепції інклюзивного розвитку – від боротьби за права людини у другій половині 1940-х років до формування Цілей розвитку тисячоліття в 2000 році як способу визначення «нижнього мільярду» [23, с. 543].

Вітчизняні дослідники безспідставно зазначають, що реалізація ідей інклюзивності спершу торкалася проблем розвитку окремих сфер, зокрема освіти, пов'язаних з необхідністю її доступності для дітей і дорослих з інвалідністю. Потім постало завдання включення в суспільство маргінальних верств населення незалежно від статі, віку, національності, сексуальної орієнтації, фізичної дієздатності та економічного стану. Пізніше проблематика інклюзивності розширилася до подолання економічної нерівності, забезпечення економічної безпеки в якості фундаменту життя загалом [7, с. 22].

У контексті географічного підходу йдеться про розширення інклюзії у світовому просторі, їх доступність для усіх недискримінованих людських спільнот локалізованих у певних просторових межах.

Термінологічний підхід передбачає вивчення походження термінів і розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення зв'язків між

ними, їх місця в теорії, на основі яких здійснюється дослідження інклюзивного розвитку.

Дискурс інклюзивної проблематики, пов'язаної з використанням понятійно-категоріального апарату, характеризується некоректністю використання термінів «інклюзивний розвиток» і «інклюзивне зростання», що можна пояснити, по-перше, прив'язкою категорії «зростання» не тільки до економічних явищ, по-друге, плутаниною у розумінні відмінностей між економічним зростанням та економічним розвитком.

Основоположну роль в ідентифікації складних систем відіграє структурно-функціональний підхід. Його суть полягає у виявленні структурних елементів досліджуваного об'єкта і визначенні їх ролі та функцій. Саме елементи і зв'язки між ними складають структуру об'єкта. При цьому кожен елемент виконує властиву тільки йому функцію. Якщо структура характеризує об'єкт в статиці, то функції – в динаміці. Між структурою і функціями існує певна залежність: визначення функцій передбачає попереднє виділення з подальшим описом складових частин об'єкта – елементів, підсистем, їх властивостей і взаємозв'язків, чим складніше структурна будова, тим більше число функцій він виконує.

З точки зору структурно-функціонального підходу «інклюзивний розвиток є процесом структурних змін, який забезпечує вирішення соціально-економічних проблем всіх груп населення, як в формальному, так і неформальному секторах економіки, що дозволяє формувати майбутнє людського співтовариства з метою зростання його добробуту на основі інноваційної взаємодії зі всіма верствами населення» [24].

Аксіологічний підхід ґрунтується на ціннісних якостях і властивостях інклюзії, її здатності формувати норми, ідеали, що відповідають вимогам інклюзивного суспільства і потребам українського соціуму.

Антропологічний підхід до інклюзії акцентує увагу на людині як на виробнику та споживачу матеріальних і духовних благ. При цьому людина виступає як мета і засіб інклюзивного розвитку.

Інституціональний підхід передбачає вироблення нової системи цінностей, моралі, права, запровадження дієвих механізмів та інструментів регулюючого впливу на діяльність суб'єктів господарювання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, встановлення контролю з боку громадських організацій.

Саме інститути посідають центральне місце як в теорії, так і в методології інклюзивності. За ознакою домінування в суспільстві

інклюзивних або екстрактивних політичних інститутів (Д. Аджемоглу, Дж. А. Робінсон) здійснюється їх відповідні ідентифікація та класифікація.

Сьогодні інституціоналізм як певній науковий напрям вийшов за рамки економіки й сягнув за своїм впливом широким горизонтів суспільного буття, а інституціональне середовище, як його творення і вагома складова, набуло ключового та всеосяжного значення (таблиця).

Суспільні інститути інклюзивного розвитку України*

Об'єкт інституціоналізації	Інститути ринкової економіки		Політичні інститути	Соціальні інститути
	фундаментальні	функціональні		
Процеси, що відбуваються: • в різних сферах суспільного життя на національному, регіональному, районному, громадському, індивідуальному рівнях; • в різних галузях економіки на її макrorівні та мікрорівні	Приватної власності Конкуренції Обміну Найманої праці Прибутку Влади Управління Споживання Нагромадження	Підприємництва Форм господарювання Ціноутворення Фінансово-кредитні Інфраструктурні Інформаційно-консультаційні Маркетингові	Органи державної влади Органи місцевого самоврядування Громади Бізнесові структури Громадські організації Окремі особи	Окремі особи Сім'я Людські спільноти у їх віковому, статевому, соціально-прошарковому, майновому вимірах Профспілки Благодійні організації

*Джерело: авторська розробка.

Взаємодія, представлених у таблиці, політичних, економічних, соціальних інститутів, на наше переконання, має здійснюватися на принципах законності, правової рівності, прозорості, пропорційності, синхронності, інтеграції, збалансованості, узгодження та гармонізації інтересів її учасників.

Визначенню сутності інклюзивного розвитку слугує комплекс загальнонаукових, емпіричних та спеціальних методів дослідження.

Не применшуючи ролі в цьому процесі методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, зазначимо вагомість пізнавального потенціалу

емпіричних методів (спостереження, експеримент, порівняння, вимірювання, опис), спеціальних економічних (економічного моделювання, функціонального аналізу, економіко-статистичний, балансовий, нормативний) та соціологічних (опитування, анкетування, «фокус-груп») методів.

Аналіз публікацій з досліджуваної проблематики крізь призму їх методичного супроводу свідчить про некомплексне застосування дослідницьких методів, зловживання кількісними оцінками інклюзивності, недооцінку такого показника економічного зростання як ВВП [11, с. 26], підміну показників інклюзивного розвитку індикаторами сталого розвитку [13, с. 66].

Більш менш придатним для практичного використання є Індекс інклюзивного зростання та розвитку, що міститься у Звіті Давоського всесвітнього економічного форуму 2017 року, в якому представлені такі групи індикатори як зростання і розвиток, інклюзивність (соціальна інтеграція) та справедливий розподіл між поколіннями і стійкість (спрямовання на майбутні покоління) [25].

Проте українські реалії потребують розроблення шкали показників інклюзивності адекватних суспільним очікуванням, поточному стану економічного, соціального та політичного розвитку суспільства.

Таким чином, представлені наукові підходи та методи є не тільки методологічною основою дослідження інклюзивного розвитку України, а й певними науково-прикладними гарантіями формування інклюзивного суспільства як середовища справедливості та добробуту.

Висновки. Об'єктом дослідження є процес інклюзивного розвитку України, а його предметом – рівень методологічної обґрунтованості наукових праць, в яких описується цей процес.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу щодо невідповідності кількісних показників публікаційної діяльності якісним характеристикам наукових праць з інклюзивної проблематики. Основною причиною цієї невідповідності є брак на публікації методологічного спрямування та наявність певних кліше, що відбивають тематичну та змістову залежність вітчизняних дослідників від праць авторитетних зарубіжних авторів, в яких вперше висвітлюється теоретичні аспекти інклюзивного розвитку. При цьому вітчизняними дослідниками не повною мірою враховується специфіка та сучасний стан українського суспільства.

При аналізі різних наукових джерел, в яких розкриваються сутність та зміст інклюзивного розвитку, цільова орієнтація їх творців пов'язана передусім не з нагальними проблемами науки та практики, а з

прагматичними уподобаннями, що впливають з тематики їх дисертаційних досліджень або особистих наукових інтересів. Звідси – інтенсифікація публікаційної діяльності, рівень якої не завжди відповідає сучасним вимогам. Тобто – це той випадок, коли велика кількість праць зашкоджує їх якості, що потребує підвищеної уваги до методологічної основи досліджень.

У переважній більшості публікацій достатньо повно представлено інституціональну складову методології, що пояснюється значною увагою до інститутів інклюзивного розвитку з боку фундаторів цього наукового напрямку, якими є зарубіжні науковці.

Системний підхід представлений працями, в яких розкриваються чинники формування інклюзивного суспільства, його регіональний вимір.

Тенденції інклюзивності у галузевому та секторальному зрізах представлені моделлю всеосяжного розвитку національної економіки.

Синергетичний підхід підтверджується дослідженням ефекту інклюзії, який є похідним від наслідків децентралізації влади та управління, які проявляються у формуванні сільсько-міських агломерацій (ОТГ, новоутворені райони).

Історичний підхід у дослідженні інклюзивності знайшов свій прояв у періодизації цього процесу.

У роботі обґрунтовано принципи взаємодії політичних, економічних та соціальних інститутів.

Перспективи подальших наукових розвідок за зазначеним напрямом перебувають у площині розроблення дослідницької парадигми інклюзивного розвитку України, яка має поєднувати у собі теоретико-методологічні здобутки світової наукової спільноти та врахувати нагальні поточні та перспективні потреби українського суспільства.

Бібліографічний список.

1. Радіонова І.О. Інклюзивне суспільство: від теорії до реальності. Сучасне суспільство. 2018. Випуск 2 (16). С. 195–207. Doi.org/10.5281/zenodo.2537792.

2. Farrington, F. (2012), “Towards a useful definition: advantages and criticism of social exclusion. GEOView: Online Undergraduate Review of Geography and Environmental Studies. URL:<http://geoview.iag.org.au/index.php/GEOView/article/view/12/13> (дата звернення: 09.09.2020).

3. Acemoglu D., Robinson J. A. Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty. New York : Crown Publishing Group. 2012. 544 p.

4. Перегуда Є. Шляхи консолідації українського суспільства: теоретичні та практичні проблеми. Українознавчий альманах. 2017. Випуск 21. С. 82–88.

5. Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь; ред. кол.: С.І. Пирожков, Ю.П. Богуцький, Е.М. Лібанова, О.М. Майборода та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. К.: НАН України, 2017. 336 с.

6. Рудь Ю.Л. Формування стратегії всеосяжного розвитку національної економіки: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03: захист 21.11.2019 /науковий керівник Покатаєва О.В. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 200 с.

7. Гукалова І.В. До питання соціально-географічної концептуалізації інклюзивного розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. 2019. Випуск 10. С. 20–26. Doi 10.32999/ksu2413-7391/2019-10-3.

8. Молодцов О.В., Радченко О.В. Деякі аспекти проблеми інституціональної синхронізації процесів децентралізації в Україні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2017. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_10 (дата звернення: 05.09.2020).

9. Бобух І.М., Щегель С.М. Інклюзивність розвитку регіонів України: оцінка, рейтинги та перспективи. Регіональна економіка. 2019. № 4. С. 41–50.

10. Снігова Ю.М. Оцінювання перспектив забезпечення інклюзивного розвитку в процесі реалізації державної регіональної політики. Регіональна економіка. 2019. № 2. С. 10–17.

11. Попик О.В., Хумарова Н.І. Культурологічна детермінанта в методології визначення рівня інклюзивності. Економіка та держава. 2020. № 4. С. 25–28.

12. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. Економіка і прогнозування. 2019. №1. С. 70–85. doi: 10.15407/eip2019.01.070.

13. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г. Загальні підходи до оцінки параметрів інклюзивного розвитку економіки: егалітарний зріз для України. Бізнес-інформ. 2019. № 2. С. 64–71.

14. Манцуrow І., Манцуrow Д., Храпунова Я. Міжнародні стандарти інклюзивного розвитку як основа формування ефективної економічної політики держави. Журнал європейської економіки. 2018. № 4 (67). С. 413–437.

15. Цапко-Піддубна О.І. Принцип інклюзивності у сучасних концепціях економічного зростання. Проблеми економіки. 2018. № 3 (37). С. 29–36.
16. Філіпенко А. Економічний світ: онтологія. Економічна теорія. 2014. № 3. С. 38–47.
17. Гриценко А.А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 9–23.
18. В очікуванні ринку. Кому належить українська земля. Веб-сайт. URL: <https://rpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlia/> (дата звернення: 06.09.2020).
19. Державні землі залишилися поза ринком. Чому? Кому вигідно? Веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2911035-comu-es-skazavsi-zemelnomu-rynku-yes-proti-prodazu-derzzemel.html> (дата звернення: 02.09.2020).
20. Пищуліна О. Юрочко Т. Інституційне середовище неформальних трудових відносин в Україні: масштаби, динаміка, наслідки. Аналітична доповідь. К.: Центр Разумкова, 2019. 248 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf (дата звернення: 02.09.2020).
21. Угода між Урядом України та Європейською комісією про фінансування заходу «Програма технічного співробітництва 2019». Веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-19#Text (дата звернення: 02.09.2020).
22. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: I квартал 2018 р. – II квартал 2020 р. Веб-сайт. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (дата звернення: 26.09.2020).
23. Gupta, J., Pouw, N., Ros-Tonen, M. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. European Journal of Development Research. 2015. Vol. 27. P. 541–559.
24. Богдан Н., Вархурст С. Інновації для інклюзивного розвитку регіонів Беларусі. Економічний вісник університету: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницького університету. 2014. Випуск 22/1. URL: <http://ekonomik.phdpu.edu.ua/2014/22-1.html> (дата звернення: 10.09.2020).
25. The Inclusive Growth and Development Report 2018. World Economic Forum. (Geneva, 2017). URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018> (дата звернення: 02.09.2020).

References

1. Radionova, I.O. (2018). Inclusive society: from theory to reality. *Suchasne suspilstvo*, 2 (16), 195–207. Doi.org /10.5281/zenodo.2537792. [in Ukrainian].

2. Farrington, F. (2012), “Towards a useful definition: advantages and criticism of social exclusion. GEOView: Online Undergraduate Review of Geography and Environmental Studies. URL:<http://geoview.iag.org.au/index.php/GEOView/article/view/12/13> (data zvernennia: 09.09.2020).

3. Acemoglu, D., Robinson, J. A. (2012). Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty. New York : Crown Publishing Group. 544 p.

4. Perehuda, Ye. (2017). Ways to consolidate Ukrainian society: theoretical and practical problems. *Ukrainoznavchyi almanakh*, 21, 82–88. [in Ukrainian].

5. Pyrozhekov, S.I., Bohutskiy, Yu.P., Libanova, E.M., Maiboroda, O.M. (2017). Ukraine: the way to the consolidation of society: a national report; red. kol.: ta in.; Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. Kiev. Ukrainy. [in Ukrainian].

6. Rud, Yu.L. (2019). *Formation of strategy of comprehensive development of national economy*. PhD thesis. Zaporozhye: Classical Private University. [in Ukrainian].

7. Hukalova, I.V. (2019). On the issue of socio-geographical conceptualization of inclusive development. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Seria: heohrafichni nauky, 10, 20–26. Doi 10.32999/ksu2413-7391/2019-10-3. [in Ukrainian].

8. Molodtsov, O.V., Radchenko, O.V. (2017). Deiaki aspekty problemy instytutsionalnoi synkhronizatsii protsesiv detsentralizatsii v Ukraini. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*. 1. Retrieved from:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_10 (data zvernennia: 05.09.2020). [in Ukrainian].

9. Bobukh, I.M., Shchehel, S.M. (2019). Inclusive development of regions of Ukraine: assessment, ratings and prospects. *Rehionalna ekonomika*, 4, 41–50. [in Ukrainian].

10. Snihova, Yu.M. (2019). Assessment of prospects for ensuring inclusive development in the process of implementing state regional policy. *Rehionalna ekonomika*, 2, 10–17. [in Ukrainian].

11. Popyk, O.V., Khumarova, N.I. (2020). Cultural determinant in the methodology of determining the level of inclusiveness. *Ekonomika ta derzhava*, 4, 25–28. [in Ukrainian].

12. Borodina, O.M., Prokopa, I.V. (2019). Inclusive rural development: scientific discourse. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 1, 70–85. doi: 10.15407/eip2019.01.070. [in Ukrainian].

13. Vdovichen, A.A., Vdovichena, O.H. (2019). General approaches to assessing the parameters of inclusive economic development: an egalitarian slice for Ukraine *Biznes-inform*, 2, 64–71. [in Ukrainian].

14. Mantsurov, I., Mantsurov, D., Khrapunova, Ya. (2018). International standards of inclusive development as a basis for the formation of effective economic policy of the state. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 4 (67), 413–437. [in Ukrainian].

15. Tsapko-Piddubna, O.I. (2018). The principle of inclusiveness in modern concepts of economic growth. *Problemy ekonomiky*. 3 (37), 29–36. [in Ukrainian].

16. Filipenko, A. (2014). Економічний світ: онтологія. *Ekonomichna teoriia*, 3, 38–47. [in Ukrainian].

17. Hrytsenko, A.A. (2016). Ukraine's economy on the path to inclusive development. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 2, 9–23. [in Ukrainian].

18. In anticipation of the market. Who owns the Ukrainian land. Website. Retrieved from: <https://rpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlia/> (data zvernennia: 06.09.2020).

19. State lands remained outside the market. Why? Who benefits? Website. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2911035-comu-es-skazavsi-zemelnomu-rinku-yes-proti-prodazu-derzzemel.html> (data zvernennia: 02.09.2020). [in Ukrainian].

20. Pyshchulina, O. Yurochko, T. (2019). Instytutsiine seredovyshe neformalnykh trudovykh vidnosyn v Ukraini: masshtaby, dynamika, naslidky. *Analychna dopovid*. K.: Tsentrazumkova. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf (data zvernennia: 02.09.2020). [in Ukrainian].

21. Agreement between the Government of Ukraine and the European Commission on financing the event "Technical Cooperation Program 2019". Website. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-19#Text (data zvernennia: 02.09.2020). [in Ukrainian].

22. Inclusive rural development in Ukraine: I quarter 2018 - II quarter 2020. Website. Retrieved from: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (data zvernennia: 26.09.2020). [in Ukrainian].

23. Gupta, J., Pouw, N., Ros-Tonen, M. (2015). Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal of Development Research*. Vol. 27. P. 541–559.

24. Bohdan, N., Varkhurst, S. (2014). Innovations for the inclusive development of the regions of Belarus. *Ekonomichnyi visnyk universytetu: zb. nauk. pr. Pereiaslav-Khmelnytskoho universytetu*. Vypusk 22/1. Retrieved from:

<http://ekonomik.phdpu.edu.ua/2014/22-1.html> (data zvernennia:10.09.2020). [in Ukrainian].

25. The Inclusive Growth and Development Report 2018. (2017). World Economic Forum. (Geneva,). Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018> (data zvernennia: 02.09.2020).

А.И. Павлов, Дидух С.М. Методологические основы инклюзивного развития Украины

В статье сформулирована целевая установка, которая состоит в обосновании методологических основ исследования инклюзивного развития Украины в его различных проявлениях, срезам, уровнях и в предоставлении предложений по преодолению определенных изъянов, которые проявляются в искаженных представлениях сущности инклюзии как общественного феномена.

Для реализации целей исследования использован арсенал междисциплинарных научных подходов и методов.

Результаты исследования отличаются научной новизной, которая заключается в формировании системного представления о методологическом инструментарии как определенном указателе на пути становления инклюзивного общества, основанном на идеях социальной справедливости и благосостояния. Сформулированы принципы взаимодействия политических, экономических и социальных институтов, которые имеют прикладное значение.

Ключевые слова: знания, инклюзивное развитие, институты, методы исследования, методология, научные подходы.

O.I. Pavlov, Didukh S.M. Methodological bases of inclusive development of Ukraine

Abstract. The object of research is the process of inclusive development of Ukraine, and its subject is the level of methodological validity of scientific works, which describe this process.

The purpose of the article is to substantiate the methodological foundations of the study of inclusive development of Ukraine in its various manifestations, sections and levels and provide suggestions for overcoming certain gaps that are manifested in distorted ideas of the essence of inclusion as a social phenomenon.

The methodology of work is based on an interdisciplinary research paradigm, which is based on scientific approaches and methods.

The results of the study confirmed the hypothesis of the inconsistency of quantitative indicators of publishing activities with the qualitative characteristics

of scientific papers on inclusive issues. The main reason for this discrepancy is the lack of methodological publications and the presence of certain clichés that reflect the thematic and semantic dependence of domestic research on the works of authoritative foreign authors, which for the first time highlights the theoretical aspects of inclusive development. At the same time, domestic researchers do not fully take into account the specifics and current state of Ukrainian society.

In analyzing the various scientific sources that reveal the nature and content of inclusive development, the target orientation of their creators is not primarily related to the initial problems of science and practice, but to pragmatic preferences arising from the topics of their dissertation research or personal interests. Hence the intensification of publishing activities, the level of which does not always meet modern requirements. That is, this is the case when a large number of works impairs their quality, which requires increased attention to the research methodology.

The vast majority of publications present the institutional component of the methodology quite fully, which is explained by the considerable attention to institutions of inclusive development by the founders of this scientific field, which are foreign scientists.

The system approach is presented by works in which factors of formation of an inclusive society, its regional dimension is opened.

Trends of inclusiveness in sectoral and sectoral sections are presented as a model of comprehensive development of the national economy.

The synergetic approach is confirmed by the study of the effect of inclusion, which is derived from the consequences of decentralization of power and governance, which are manifested in the formation of rural agglomerations (OTG, newly formed areas).

The historical approach in the study of inclusiveness has manifested itself in the periodization of this process.

The scientific novelty of the study lies in the formation of a system view of the methodological tools as a guide to the formation of an inclusive society.

The paper substantiates the system and principles of interaction of political, economic and social institutions that can be used in practice.

Prospects for further research in this area are in the field of developing a research paradigm of inclusive development of Ukraine, which should combine theoretical and methodological achievements of the world scientific community and take into account the current and future needs of Ukrainian society.

Key words: knowledge, inclusive development, institutes, research methods, methodology, scientific approaches.